

Jezikovno odraščanje ameriško- slovenskih milenijcev

Marta Pirnat-Greenberg

Z dvojezičnostjo in njenim razvojem (ali izgubo) v diaspori se ne ukvarjam raziskovalno, se pa s to problematiko kot lektorica slovenskega in jezikov bivšega srbohrvaškega območja na večji javni univerzi v ZDA redno srečujem pri poučevanju. Še več pa sem o njej razmišljala v vlogi matere, ki je v tujem okolju dvojezično vzgajala dva (zdaj že odrasla) otroka in ki jo je imela priložnost opazovati iz prve roke. Zato bo ta zapis o vzgoji slovensko-angleške dvojezičnosti v ameriškem okolju opis in premislek osebne izkušnje, ki je seveda vedno specifična, saj je odvisna od mnogih dejavnikov.

Prostor, čas, družbeno okolje

Leta 1990 sem se z možem Američanom in enoletnim sinom, rojenim v Ljubljani, preselila v ZDA, najprej v Kalifornijo, že po nekaj mesecih pa smo se nastanili v univerzitetnem mestu Lawrence v ameriški državi Kansas, kjer je mož dobil zaposlitev. Leta 1992 se nama je v Lawrenceu rodila še hči. Otroka sta torej odraščala v okolju, kjer izven družine ni bilo slovenskih govorcev, kaj šele organizirane slovenske izseljenske skupnosti. Dejstvo, da smo živeli v univerzitetnem mestu, pa je bilo najbrž za razvoj njune dvojezičnosti pomembno. V njem je precej več rasne in nacionalne raznolikosti kot v preostali državi in osrednjem delu Združenih držav na sploh, pa tudi izobrazbena struktura prebivalstva pripomore k bolj pozitivnemu odnosu do drugačnega in tujega, tudi jezika. V okolju je bilo veliko drugih dvojezičnih otrok (in odraslih), tako da dvojezičnost ni bila izstopajoča, še več: nanjo se je večinoma gledalo kot na vrednoto, na nekaj, kar je bilo "kul" in ne čudno ter zaradi česar se otrokoma v šoli in pred drugimi ljudmi ni bilo treba počutiti nelagodno. Zlasti v osnovni šoli so učitelji neredko izražali zanimanje za njuno dvojezičnost in slovensko kulturo ter oboje občasno tudi vključevali v pouk: v šolo sta pogosto nosila kazat slovenske knjige, denar, izdelke domače obrti in jedi, tudi sama sem bila nekajkrat povabljena na branja, in spomnim se, da enkrat celo na pogovor o moji angleško-slovenski dvojezičnosti. V drugem razredu so se zanimali za 'plevel', ki smo ga po otroškem pripovedovanju jedli pri nas, pa je bil v resnici regrat, pa tudi za Miklavža, ki je samo našim otrokom nosil darila. In za parkeljne, o katerih smo prebirali v Malem parkeljnu Maliču, tako da se je sin odločil, da bo odnesel v šolo knjigo in jim pokazal slike.

Na tem mestu je morda treba na kratko pojasniti prevladujoč ameriški pogled na tujejezičnost in učenje tujih jezikov, s katerim se kot lektorica tudi poklicno srečujem. Američani so večinoma monogloti, kar je do neke mere razumljivo: čeprav imajo mnogi v vsakdanjem življenju dovolj priložnosti za *stik* s tujimi jeziki, pa imajo – če ne zapustijo ogromne celine, na kateri živijo – le redko resnično *potrebo* po komunikaciji v tujem jeziku, kot jo ima vsak Evropejec, ki želi prestopiti nacionalne meje. Tako se v osnovni in srednji šoli še vedno samo nekateri učijo kakšen tuj jezik (v veliki večini španščino) in celo tisti moji študentje, ki so izkoristili to možnost, na moje uvodno vprašanje, katerega tujega jezika so se že učili, dostikrat odgovarjajo, da nobenega. Včasih šele mnogo kasneje, ko v stiski namesto pozabljene hrvaške ali slovenske besede na dan privre španška, pridemo do dna resnici, da imajo za sabo nekaj let učenja španščine, ampak to po njihovih besedah "ne šteje, ker se niso ničesar naučili". Za takšno nezavidljivo stanje znanja tujih jezikov nimam druge razlage kot pomanjkanje motivacije, ki najbrž izhaja iz omenjenega pomanjkanja potrebe, se pa močno odraža v odnosu in pristopu do učenja tujih jezikov, ki se za mnoge (če sploh) začne šele na fakulteti. Veliko študentov je prepričanih, da mora biti človek za jezik "rojen", tako kot so nekateri za matematiko, in če to ni, mu še tako trdo delo ne pomaga. Druga skrajnost je mit, da bodo po enem semestru učenja "tekoče" govorili jezik. Tako nerazumevanje rojeva po eni strani nelagodje, po drugi pa občudovanje ob stiku z dvo- ali večjezičnimi govorci, ki ga vsaj celinski Evropejci nismo vajeni, ker je za večino učenje tujega jezika nekaj povsem običajnega. Koliko je to pomanjkljivo razumevanje tujejezičnosti v okolju vplivalo na razvoj dvojezičnosti mojih otrok, ne vem natančno, a skoraj gotovo je

botrovalo zaskrbljenosti učiteljice v prvem razredu, ki je hotela testirati angleške jezikovne sposobnosti pri mojem petletniku, ki ni vedno sledil njenim navodilom. Pri enojezičnem otroku bi najbrž najprej pomislila, da je neposlušen ali svojeglav, a pri dvojezičnem je moralo biti nekaj narobe z znanjem angleščine. Predsodki, da bo znanje drugega jezika negativno vplivalo na znanje prvega, da bo otrok jezika mešal ali imel zakasnel razvoj govora, so še vedno dokaj razširjeni in tudi mi smo se z njimi občasno srečevali. Vendarle pa je bil šolski sistem v glavnem dovolj razsvetljen, da je dvojezično vzgojo, z nekaj redkimi izjemami, podpiral in ne zaviral.

Tudi čas, v katerem sta otroka usvajala jezik – najbolj intenzivno v devetdesetih letih prejšnjega stoletja – je imel za dvojezično vzgojo določen pomen. V ZDA je že precej pred tem minilo obdobje, ko je bila čim hitrejša in popolnejša asimilacija cilj vseh priseljencev in tudi pogoj za njihov ekonomski uspeh. Ta asimilacija je vključevala jezikovno asimilacijo, kar je pomenilo čim hitrejšo učenje angleščine in hkratno izgubo materinščine že v naslednji generaciji – deloma pod pritiskom družbenega okolja, deloma pod pritiskom okoliščin, saj je moral človek v težkih ekonomskih razmerah prej misliti na preživetje kot na ohranjanje jezikovne identitete. Do devetdesetih se je odnos do etnične raznolikosti ali ohranjanja samobitnosti priseljencev že korenito spremenil: njihova kulturna in tudi jezikovna samobitnost ni več družbeno izključujoča, če so se sicer sposobni integrirati v okolje (to lahko z gotovostjo trdim celo v tem najbolj bizarnem volilnem letu). Ne le, da je ohranjanje identite postalo sprejemljivo, ampak je že nekaj časa razširjeno tudi iskanje izgubljene identitete. Mnogi, ki že nekaj rodov živijo v ZDA in na začetku vejo samo, da so Američani, katerih predniki niso od vekomaj prebivali na ameriški celini, često vložijo ogromno truda in sredstev, da raziščejo svoje korenine in potem z njimi na novo vzpostavijo vez – včasih tudi z učenjem jezika svojih prednikov.

Druga nezanemarljiva danost časa, v katerem smo razvijali dvojezičnost, so bile možnosti za povezanost z jezikom na daljavo. Te so bile v devetdesetih v primerjavi z današnjimi nepredstavljivo skromne, pa vendarle boljše kot za izseljence v 19. stoletju ali celo še nekaj časa po drugi svetovni vojni, ko so bila – vsaj v krajih brez drugih pripadnikov iste narodnostne skupnosti – pisma, občasno knjiga ali časopis v glavnem edino, kar je ljudi jezikovno vezalo na domovino. Mi smo poleg tega imeli tudi telefon, vendar je bilo telefoniranje iz ZDA v Slovenijo v zgodnjih letih mojih otrok še obupno drago, tako da je bilo precej omejeno. Bile so tudi kasete za poslušanje slovenskih pravljič in glasbe in redke videokasete s slovenskimi filmi, s katerimi so nas oskrbovali starši in prijatelji. V nasprotni smeri smo starim staršem pošiljali zvočne kasete s posnetki otroškega govora in petja – kar z veliko sentimentalnosti še vedno hranimo v domači hiši, čeprav so možnosti predvajanja že skoraj izginile.

Družinsko okolje

Medtem ko opisani zunanji dejavniki predstavljajo kontekst za razvoj in ohranjanje izolirane dvojezičnosti, pa je družinsko okolje seveda glavni dejavnik, ki jo omogoča in razvija – ali pa tudi ne. V skoraj tridesetih letih bivanja v Ameriki sem namreč spoznala vsaj toliko družin z enim ali obema priseljenima staršema, v katerih se je jezik teh staršev – v nadaljevanju ga imenujmo drugi ali J2 – prenesel na otroke, kot takih, kjer se ni. Zdi se, da je razvijanje dvojezičnosti teže, če drugi jezik obvlada samo eden od staršev, pa ne zato, ker bi v družini morali govoriti samo J2. Če se namreč pri ustvarjanju dvojezičnega družinskega okolja držimo priporočenega principa ena oseba – en jezik, tj. da se vsak od staršev sporazumeva z otrokom v svojem maternem jeziku, je starš, ki ne razume drugega, izključen iz dela družinske komunikacije. Še bolj zapletena je situacija, kjer starša govorita različna J2. V obeh primerih je česta posledica opustitev J2 na račun jezika okolja, ki ga vsi v družini razumejo.

V naši družini nismo imeli te ovire, saj je mož že pred rojstvom otrok znal tekoče slovensko, in tako je bila odločitev, da se vsak od naju sporazumeva z otrokoma v svojem maternem jeziku, docela naravna in dosledno se je drživa od začetka pa vse do danes. Ta princip je postal edino naraven in sprejemljiv tudi za otroka, in kadar koli sem v redkih situacijah, ko se mi je zdelo, da otrok morda ne pozna slovenske besede, namesto ali poleg nje uporabila angleško, je bilo to pospremljeno z glasnim protestom v smislu “Zakaj govoriš z mano angleško, saj dobro razumem slovensko!”. Res pa je, da je angleščina postala občevalni jezik med možem in mano že nekaj let pred rojstvom otrok, ko sem jaz znala nekoliko boljje angleško kot mož slovensko, in tega tudi po rojstvu otrok nisva spremenila – še naprej med sabo govoriva angleško, z otrokoma pa vsak v svojem jeziku. Raba jezikov v družini se z najine strani torej nikoli ni spreminila, se je pa spreminjala pri otrocih.

Razvoj in dominantnost jezikov

V najzgodnejšem obdobju je bil dominantni jezik pri obeh otrocih slovenščina: res sva z možem od vsega začetka z njima govorila vsak v svojem jeziku, vendar pa sem v prvih letih jaz, ki sem bila samozaposlena in delala doma, preživela z njima večino dneva. Poleg tega smo, ko sta dopolnila prvo leto in malo čez, živeli v Sloveniji, tako da se dobro spominjam njunih prvih slovenskih besed. Pri vsakem je bila selitev v angleško govoreče okolje malo drugačna in tako tudi prvo usvajanje angleščine: v sinovem primeru smo se za kratek čas iz Slovenije preselili k ameriškim starim staršem, tako da je bilo v domačem okolju hitro veliko angleščine. Ko je šel malo pred drugim letom v nekajurno varstvo na naši univerzi – laboratorij centra razvojne psihologije –, so testirali njegov besedni zaklad v obeh jezikih in ugotovili, da je bil obsežen za njegovo starost in tudi precej dobro uravnotežen. S hčerjo pa smo se po nekaj mesecih bivanja v Sloveniji

vrnili v naš ameriški dom, ko ji je bilo šestnajst mesecev, in podobno kot v Sloveniji je še nekaj mesecev – dokler naslednje poletje ni šla v celodnevno varstvo – prebila z mano in poslušala večinoma slovenščino. Tako mi je zelo dobro ostalo v spominu nekaj njenih prvih besed iz tega obdobja po vrnitvi: prosila je za *meči* (mleko); ko sva šli na banko, kjer so jo razvadili s sladkarijami, je potem že kar zahtevala *zizi* (liziko) ali *boni* (bonbon), če jih slučajno niso sami ponudili; ko sva bratca peljali v popoldansko varstvo, pa smo redno srečevali *busi* (šolski avtobus). Ko je šla malo pred drugim letom med mojim lektorstvom na poletni šoli v Indiani prvič za dva meseca v vrtec, je precej boljše razumela slovensko kot angleško, a s sporazumevanjem in socializacijo zaradi tega ni bilo nobenih težav, in seveda je to poletje zelo napredovala v angleščini.

Malo pred tretjim letom sta se oba otroka vključila v predšolsko vzgojo, v kateri sta prebila dnevno samo nekaj ur, večino dneva pa še vedno doma; delež slovenščine se je sicer zmanjšal, vendar je bil nekako v ravnovesju z angleščino, tako da sta precej enakomerno razvijala oba jezika. Z ravnovesjem ne mislim samo količine jezika, ki sta mu bila izpostavljeni, pač pa tudi na dejavnosti in položaje, v katerih smo uporabljali slovenščino. Poleg vsakdanjega sporazumevanja je bilo veliko branja slovenskih knjig, poslušanja pesmi in pravljic, igre in petja, gledanja filmov, torej večino tistega, kar sta v vrtcu počela v angleščini. Prav v kritičnih letih njenega usvajanja jezika smo parkrat imeli v Lawrenceu na daljših študijskih obiskih tudi slovenske prijatelje z otroki podobne starosti in v tem letu ali semestru se je njuna slovenščina prav razcvetela. Redno smo se obiskovali s starejšim parom iz Dolenjske, ki je živel kakšni dve uri vožnje od nas, občasno smo imeli krajše obiske iz Slovenije, kar vse so bile odlične priložnosti ne le za vajo v slovenščini, pač pa predvsem za širjenje konteksta njene rabe v tujem okolju in za motivacijo. Za razvoj in vzdrževanje jezika pa so bili seveda odločilni redni obiski v Sloveniji, kamor smo v devetdesetih letih prihajali vsako drugo poletje. Vse to je v predšolskem obdobju omogočalo uravnoteženo rabo obeh jezikov: otroka sta ne le enakovredno razumela oba jezika, ampak sta vsakemu od staršev odgovarjala v njegovem jeziku. Drug z drugim sta v Ameriki govorila angleško, v Sloveniji pa pogosto tudi slovensko; preklapanje med jezikoma je potekalo samodejno in nezavedno.

Pri petih letih, z vstopom v osnovno šolo, ki v Ameriki zavzame večino dneva (običajno od devetih do treh ali štirih), se je čas za stik s slovenščino občutno skrčil. Čeprav se kakovost jezikovnega dovoda ni spremenila od zgoraj opisanega, pa ga je bilo toliko manj, medtem ko se je angleški vsaj podvojil – angleščina je torej neizogibno postala dominantni jezik. Če me spomin ne vara, so v tem času pri otrocih angleški odgovori začeli postopoma nadomeščati slovenske in po nekaj letih sta prešla na komunikacijo, v kateri sta tudi v družini začela aktivno uporabljati samo angleščino, medtem ko se njuna pasivna raba ni spremenila, tj. nikoli ni bilo zaslediti težav z razumevanjem slovenščine, ki sem jo nespremenjeno uporabljala v komunikaciji z njima. Slovensko sta še naprej govorila v situacijah, ko so bili prisotni drugi slovensko govoreči, ko nista želela, da ju okolica razume, in seveda v Sloveniji; take so njune jezikovne navade še danes. Ker otroka v času, ki je minil med obiski Slovenije (z izjemo kratkih telefonskih pogovorov s starimi starši ter redkih obiskov Slovencev), nista govorila slovensko, sem dostikrat pomislila na možnost, da bosta jezik “pozabila”, težko je bilo tudi presoјati, v kakšnem stanju je. Glede na to, da smo nadaljevali z angleško-slovenskim sporazumevanjem o vseh temah, tudi šolskih in vedno novih, kot se pač širijo pri razvijajočem se otroku, sem upala, da se bo vsaj

njuno pasivno znanje splošnosporazumevalnega jezika širilo, podobno kot se širi v naravnem jezikovnem okolju. To je bilo najbrž res, bili smo pa tudi veselo presenečeni, da se od enega do drugega obiska Slovenije kljub dominantnosti angleščine v ameriškem domu njuna sposobnost sporazumevanja v slovenščini po kakšnem sedmem letu starosti ni več spreminjala: vedno znova sta se razmeroma z lahkoto začela sporazumevati v slovenščini; prvih nekaj dni sta bila malo bolj molčeča, a po nekaj dneh sta se vedno razgovorila.

V Sloveniji je bilo obilo priložnosti za razvijanje praktičnosporazumevalnega jezika v družju s sorodniki, prijatelji in sosedi, a srečevala sta se tudi z jezikom v drugih vlogah: umetnostnim, ker smo vedno veliko brali, hodili v gledališče, kino in na druge prireditve, ter celo strokovnim ob pohodih v naravo, obiskom muzejev, galerij, razstav, živalskega vrta, nekajkrat pa tudi vključitvi v poletne izobraževalne dejavnosti za mladino, npr. v odlično šahovsko šolo v Domžalah ter poletno šolo kemijskega inženirstva na Fakulteti za kemijo v Ljubljani. V vsakodnevni sporazumevalni situaciji nista bila sprejeta za rojena govorca le v Sloveniji – oba namreč govorita z domžalskimi intonacijami in naglasom –, ampak po pomoti celo na Hrvaškem, kjer je nekoč prodajalka v Barbarigi od njiju vztrajno zahtevala *sitno*; nikakor nista razumela, zakaj jima pravi, da sta *sitna*, saj sta se čisto lepo obnašala.

Učenje z malo učenja

Najbrž je iz povedanega bolj ali manj razvidno, da je njuno usvajanje slovenščine potekalo skoraj izključno z rabo; v njem je bilo zelo malo jezikovnega poučevanja. Nikoli nista hodila v redno slovensko šolo, tudi ne v jezikovno šolo za tujce ali izseljence; za prvo ni bilo priložnosti, medtem ko za drugo nista pokazala navdušenja, jaz pa sem vedno menila (in za to dovolj pogosto dobivam potrdilo v praksi), da s prisilo njenemu odnosu do slovenščine in posledično tudi znanju lahko naredim več škode kot koristi. Ker je jezikovno izobraževanje tudi moj poklic, sem včasih pomislila, da bi imeli vzporedno slovensko šolo kar doma, ali vsaj občasne ure slovenščine, podobne tistim, ki jih imam s svojimi študenti. Vendarle sem se tej skušnjavi večinoma uspešno upirala, čeprav je nekaj učenju podobnega res bilo, več v mlajših kot kasnejših letih: ko sta začela brati v angleščini, smo ju naučili brati tudi slovensko. Tudi pisanja v slovenščini sta se začela učiti podobno kot v angleščini. V devetdesetih letih je bila v ameriških šolah pri začetnem opismenjevanju v rabi metoda *best-guess spelling*: prvošolček naj bi besede zapisoval nekako po občutku, kot je lahko “najbolje uganil”. Tako so otroke vzpodbujali, da se pisno izrazijo v celih stavkih ali celo odstavkih, še preden so se naučili pravilnega zapisa besed s črkovanjem (kot je znano vsakomur, ki se je učil angleščine, je razmerje med zapisanim in izgovorjenim zelo nepredvidljivo, zato je opismenjevanje v angleščini dolgotrajen proces). Nekaj podobnega je bilo v slovenščini: vzpodbujala sem ju, da pišeta, čeprav v pogovornem jeziku; med letom smo večinoma pisali pisma starim staršem, med počitnicami včasih dnevnik ali kratke spise o doživetjih z izletov. Njune zapise sem popravljala in jima na “napakah” razlagala

razlike med pisnim in govorjenim jezikom. Še danes hranim ljubko vabilo na praznovanje rojstnega dne “doma pod trto”, ki ga je hči izdelala za vsakega od družinskih članov. Ko je sestavila besedilo, sva ga pregledali, da je bilo vse prav napisano, a se je kasneje odločila, da je potreben še pripis, ki ga pa ni dala v “lektoriranje”. Čisto spodaj na vabilu piše: “Pa lepo se obleči!”

Seveda poznam meje dvojezičnosti, ki jo je mogoče razviti v opisanem kontekstu. Dobro razumem, da vseh jezikovnih zvrsti v slovenščini ali katerem koli jeziku ni mogoče razviti brez šolanja v tem jeziku (da, vse do univerze in še čez!), in da imata sin in hči tako razvito angleščino, v slovenščini pa tiste zvrsti, ki so bile potrebne v položajih, v katere sta bila postavljena. Prav zato je za razvoj J2 bistvenega pomena, da ima otrok na voljo čim številnejše možnosti in raznovrstne položaje za njegovo rabo. Za odnos in motivacijo pa je med drugim pomembno, da cenimo jezik, ki ga otrok ima, namesto da v njem iščemo pomanjkljivosti in napake. Otroci se jezika, za katerega dobijo občutek, da je defekten ali nepopoln, začnejo sramovati in ga seveda slej ko prej opustijo; tako nekateri moji študentje hrvaščine znajo od doma vsaj nekaj kajkavsko (Hrvati v Kansas Cityju večinoma izvirajo iz Gorskega kotarja), a ker je to drugače kot standardna hrvaščina, mislijo, da so se naučili “napačnega” jezika, in le redko priznajo, da znajo kar koli narečnega.

Zakaj dvojezična vzgoja?

Ne spomnim se, da bi se kdaj kaj dosti ukvarjala s tem vprašanjem, ker se mi je (morda naivno) zdelo enako samoumevno, da se bo otrok naučil jezikov obeh staršev, kot da se bo naučil hoditi. Res sva z možem po rojstvu prvega otroka kot vsi novopečeni starši prebirala različne priročnike o vzgoji, med katerimi je bilo gotovo tudi kaj takega kot *Raising a Bilingual Child* (čeprav se točnega naslova ne spomnim), vendar je praksa kmalu prevladala nad teorijo in večinoma sva sledila intuiciji. Bilo je jasno, da otroku taka vzgoja ne škoduje, ker bi bil zaradi nje jezikovno zmeden ali kakor koli drugače prikrajšan, recimo z zakasnelim razvojem govora (še pred nekaj desetletji celo v stroki razširjeno prepričanje). Oba otroka sta spregovorila zelo zgodaj, vedno bila nadpovprečno verbalno in tudi drugače nadarjena in z lahkoto preklapljala koda. Dobro sta ju tudi ločila in le redko so med slovenske besede zašle angleške ali obratno – običajno zavestno in ne iz malomarnosti.

Obstaja cela vrsta praktičnih razlogov, zakaj je bilo treba ali dobro znati slovensko že od malega. Samo nekateri od njih, če naštevam po pomembnosti: za sporazumevanje s starimi starši ter drugimi slovenskimi sorodniki in prijatelji, ki ne znajo angleško (tistim, ki znajo, smo hvaležni, da z njima nikdar niso skušali govoriti angleško); mnogo polnejše doživljanje obiskov v Sloveniji ter uspešna vključitev med vrstnike; odraščanje z vsaj dvakratno količino kulturnih dobrin – literature, pesmi, slik, filmov (o teh nisem čisto prepričana). To vse so koristi, ki so otroški praktični naravi razumljive, privlačne in jo motivirajo. Danes, ko sta odrasla, lahko govorimo o dodatnih praktičnih pridobitvah, kot so prednosti za razvoj kognitivnih sposobnosti,

karijerne prednosti večjezičnosti in medkulturne kompetence, in takih, ki so pomembne za človekov celostni razvoj, kot je ohranitev jezikovne in narodne identitete. Nikoli ne bosta imela zgoraj opisanih težav Američanov z razumevanjem večjezičnosti ali strahu pred njo; med drugim sta v osnovni in srednji šoli izkoristila možnost za učenje dodatnih treh jezikov, z nemoščino nadaljevala tudi na fakulteti, se udeležila mednarodne izmenjave dijakov in med študijem preživela semester v Budimpešti oziroma na Dunaju – vse te situacije sta obvladovala gladko in suvereno najbrž tudi zaradi odraščanja z dvema jezikoma in kulturama. Upati je, da jima je dvojezična vzgoja odprla ne le možnosti za najdaljnjo povezanost s Slovenijo in vsem slovenskim tudi v odraslosti, pač pa tudi za uspešno vključitev v globalizirani svet. Odprtost v svet, biti dober državljan sveta, pa so seveda lastnosti, ki bi si jih morali v današnjem povezanem svetu želeli privzgojiti vsem Zemljanom, da bi nam bilo na njem vsem bolje.